

בעזרה ש"ית

ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאלה ויבך אותו אביו (לז לה).

א] הנה האריכו הראשונים בטעם הדבר למה יעקב אבינו לא היה רוצה להנתחם, רש"י כתב בשם המדרש, אין אדם מקבל תנחומין על החי, וסבור שמת, שעל המת נגזרה גזירה שישתכח מן הלב ולא על החי, ועוד כתב **רש"י ארד אל בני אבל שאלה**, כפשוטו, לשון קבר הוא באבלי אקבר ולא אתנחם כל ימי, ומדרשו גיהנם, סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה, אם לא ימות אחד מבני בחיי, מובטח אני שאיני רואה גיהנם, ע"כ, ועוד מצינו הרבה בענין זה.

ב] באגרא דכלה כתב, ר"ל שהיה מתרץ עניינו לבניו, שלא ילמדו ממנו הענין ולא יקבלו ח"ו גזירת המקום באהבה, באמת אסור להתקשות וכו', על כן סיפר עניינו לבניו שטעמו הוא שאין עיקר האבל שלו על הענין אשר נעשה, רק כי ארד וכו', כי סימן זה היה מסור בידו וכו', ממילא שפט שמעשיו אינם רצויים לפני הבורא יתברך, ועל ענין כזה דרשו חז"ל יש צדיק אובד בצדקו (קהלת ז' טו) ר"ל אפי' בשעת צרתו ואיבודו הוא בצדקו ומלמד לדעת לבניו, כענין שדרשו שם על צדיק אחד שחכתו את רגלו ולמד אז לבנו דעת עד כמה הוא מחייב לטפל באבר הנחתך, ומהכין יפרוש מלטמאות עי"ש בדבריהם.

לא היה רוצה להתנחם משום שאירע התקלה על ידו

ג] ובספורנו כתב, מאן לשמע דברי תנחומים, כדי של להעביר דאגה מלבנו, ויאמר כי ארד אל בני אבל שאלה, קבל עליו אבלות לכל ימיו, מפני שארעה התקלה על ידו ששלח את יוסף אל אחיו וכו'.

וכן כתב **בחזקוני**, בשביל העון שבא לי מחמת בני ששלחתיו במקום שהייתי יודע ששונאים אותו שנאת מות.

יעקב היה מתרעם ששילח את יוסף בלי לוויה

ד] ובאמת כבר מצינו כן **בזוהר הק'** פר' ויגש (דף רי:), תא חזי, יוסף כד אתפרש מאביו בלא לוויה ובלא אכילה אשתדר, והוה מה דהוה, וכד אמר יעקב טרוף טרוף יוסף, אמר כי ארד אל בני אבל שאולה, דאנא גרימנא ליה, ותו, דהוינא ידע דאחוי סניין ליה, ושדרנא ליה, ורמז קא רמזי (פי' שרמז לו יוסף כששלח לו העגלות ליעקב, שרמז על ענין עגלה הערופה, שר"ל שהוא היה הגורם למיתתו אם היה נהרג, לפי ששלח אותו למקום סכנה)¹.

¹ **ר' עקיבא היה נגד השכינה בעשרה הרוגי מלכות**

א] הנה מה שכתב כאן **בזוהר הק'** שיעקב לא היה מלוה את יוסף, כן מצינו גם בדברי **האר"י הק'** בלקוטי ש"ס (מס' ברכות דף סא:): אשריך ר' עקיבא שיצאה נשמתך באחד, כבר נודע כי העשרה הרוגי מלכות היה כפרה בשביל עשרת השבטים שמכרוהו ליוסף, ור' עקיבא בן יוסף היה לכפר על השכינה אשר שיתפו עמהם אחי יוסף שעשו חרם ביניהם כנודע, כי ר"ע היה בן גרים, והגרים הם תלויים במלכות ואינם זיזים משם, בסוד גירי צדק, כי המלכות נקראת צדק כנודע, ועוד כי האחים היו יחד באחווה, ולגרים אין אחווה, ור"ע היה יחיד, ולכן בא במקום השכינה שהיא ג"כ יחידה, וז"ס אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד, פי' בשביל אחד שהיא השכינה הנקראת יחידו של עולם.

ר' עקיבא היה מתקן מה שלא היה יעקב מלוה את יוסף

ב] ועוד, אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד, פי' שאותיות עקיבא הם אותיות יעקב א', והנה יעקב חטא על ששלח את יוסף צדיק יסוד עולם בלא לוויה, ואז כמעט ח"ו הפריד את היו"ד, ולכן ארז"ל כשראה את יוסף במצרים היה קורא ק"ש ומייחד השם לחזור ולזווג מה שהפריד על

ידי שליחות יוסף בלא לוויה, ועכ"ז לא הספיק את זה וחזר ונתגלגל בר"ע, וז"ס כל ימי נצטערתני על פסוק זה ואמרתי מתי יבא לידי, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו, וזהו אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתיך באחד, פי' ביחד, כי חזרת לתקן את היחוד וגרמת את זיווג העליון במיתתך בסוד מ"ן לאו"א יחוד ק"ש.

יעקב אבינו כששלח את יוסף למד עמו ולא היה מלוה

ג] ובספר **גבול בנימין** פר' יוגש הביא דברי הזוהר הק', וכתב לפרש לשון הפסוק שם בפר' יוגש, וישלח 'את' אחיו, וילכו, קשה מאי וישלח, דנראה דשלחם בעל כרחם וכו' וכתב דבחזקוני כתב כל לשון לוויה משקל דגש, לשון שליחות החוזר משקל רפי (פי' כאשר הפירוש הוא לוויה נקוד וְשִׁלַח, שהוא משקל חזק, וכאשר הוא בלשון שליחות ששולח שליח ע"מ שיחזור אליו, נקוד במשקל רפה פעל וְשִׁלַח), וכתב, והנה יעקב כששלח את יוסף היה עוסק עמו בתורה, כמ"ש שהיה עוסק בפר' עגלה ערופה, וכן כתב בזוהר וכו', ולכן סבר יעקב שאין צריך לוויה, שהרי אמרו בסוטה (דף מו:): היה מהלך בדרך ואין לו לוויה, יעסוק בתורה, ועוד בערובין (דף סד.) לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, כי בזה אף שילך יחיד יעסוק באותו הלכה וינצל מפגעים רעים.

יוסף היה מלוה את אחיו כששלחם ממצרים

אמנם יוסף שראה מעשה שאירע לו, וישלח את אחיו, שלווה אותם, כדי להמשיך השכינה לאתחברא בהדיהו, וזהו וישלח את השכינה עם אחיו, דאם לא כן את הוא מיותר וכו' ע"כ. ולפי דבריו אתי שפיר דבשעת שליחות יעקב את יוסף לאחיו כתיב הלשון, וְשִׁלַחְהוּ, דאינו לשון לוויה אלא לשון שליחות, אלא שיש לעיין בזה, דהרי החזקוני כתב שאכן יעקב היה מלוה את יוסף, ולפי היוצא מלשונו דלשון זה אינו מוכח על לשון של לוויה, ויש לעיין.

צריך לעשות מעשה לוויה להשפיע כח הלויה

ד] ואפשר להוסיף על זה מה שכתב **בדברי יואל** פר' יוגש (עמ' ת"כ) שהביא דברי **הנועם אלימלך** פר' בשלח, ליתן טעם למצותה לוויה וז"ל, כשהצדיק מלוה את חבירו, הם מתקשרים זה בזה בקדושתם ונעשים כאחד, וקדושתו של זה הצדיק העוסק בתורה בביתו, הוא משמר את חבירו בדרך כאלו הוא עצמו עוסק בתורה מחמת התקשרותם עכ"ל, ולכאורה צריך ראוי להבין, מדוע לא יועיל ההתקשרות להמשיך לו שמירת הדרך על ידי עבודת המצות ועסק התורה שיעשה חבירו הצדיק בביתו גם בלי מצות לוויה, ולמה הצורך שיצורף לזה מצות לוויה. ולהסביר הענין אפשר לומר, דכשרוצים להמשיך איזה השפעה טובה מן השמים, צריך שיהיה פעולת ההכנה על ידי מעשה מצוה שבחינתה דומה מעין אותו דבר שרצוננו להמשיך, וכמ"ש ה' צלך, ועל ידי מעשה המצוה שבחינתה דומה, הקב"ה מודד מדה כנגד מדה להמשיך השפעה בדומה לה, וראיה לדבר זה ממ"ש חז"ל במס' ר"ה (דף טז) מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח, מפני שפסח זמן תבואה הוא, אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שאברך לכם תבואה שבשדות וכו', ומפני מה אמרה תורה נסכו לפני מים בחג, אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו גשמי שנה, ועוד כמה ענינים כעין זה, מבואר דלהמשיך השפעת הברכה, צריך שיהיה פעולת ההכנה על ידי מעשה המצוה השייכות בדרך, דהיינו מצות לוויה ושכר פסיעות, ובכח מצוה זו להמשיך שמירת הדרך בדומה לו מדה כנגד מדה וכו'.

יוסף לא היה רוצה להזכיר ליעקב ענין הלויה כדי שלא להזכיר החטא שלא עשה עמו לוויה

ה] ובספר **שם משמואל** פר' יוגש כתב לפרש דברי המדרש רבה, וירא את העגלות וגו', ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שאולה אמר להם אם יאמינו לכם, הרי מוטב, ואם לאו אתם אומרים לו בשעה שפרשתי ממך לא בפרשת עגלה הערופה הייתי עוסק, הה"ד וירא את העגלות ותחי רוח, ויש להבין, שנראה שהזכרת פרשת עגלה הערופה היא באין ברירה כשיראו שלא יאמין, ולמה לא יזכירו לו תיכף סימן זה שבפרשת עגלה הערופה היה עוסק.

ונראה על פי מאמר **הרב מלובלין** זצלה"ה משנכנס אב ממעטין בשמחה, היינו ממעטין את כחות החיצונים השולטין אז, על ידי השמחה עכ"ד, כי השמחה ממעטת את כחות החיצונים ששרשם רק עצבות ויללה, וע"כ השי"ת סיבב סיבות שתחילת ירידת יעקב למצרים תהיה מתוך שמחה וחדוה, ותחילת ירידתו נחשבת משעה שקיבל עליו לירד למצרים, וכתב רב עוד יוסף בני חי, ובתרגום סגי לי חדוה, מה גם תחילת ביאתו בפועל שמה שהיתה בכבוד גדול מאד, ובמדרש תנחומא שני בני אדם ראוי כבוד גדול מה שלא ראה ברי' בעולם, ואלו הן יתרו ויעקב וכו'.

ובזה יובן הטעם שלא רצה יוסף להזכיר לו פרשת עגלה הערופה שבזה היתה חולשת דעתו של יעקב, כי **בזוהר הק'** ת"ח יוסף כד אתפרש מאביו בלא לוי' ובלא אכילה אשתדר והוה מה דהוה, וכד אמר יעקב טרוף טרוף יוסף אמר כי ארד אל בני אבל שאולה, דאנא גרימנא לי' ותו דהוינא ידע דאחוי סניין לי' ושדרנא לי', ובטעמי המצות להאר"י (פר' שופטים) שעגלה הערופה שהיא באה על דם שלא נודע מי הכהו, הן הטיפות שנשפכו לארץ עיי"ש, וידע יוסף שיעקב יבין מהזכרה זאת את עשר הטפין של ויפוזו זרועי ידיו, ויאשים את עצמו כי הוא גרם לכך, ויגרום לו רוח עצב, ע"כ לא רצה שזכירו לו ענין זה, רק באין ברירה.

יעקב אבינו היה מקיים מצות לוייה ביוסף ויוסף אמר לו חזור בך

ה והעיר החיד"א בספרו פני דוד (פר' ויגש) דדברי הזוהר הק' הנ"ל, הם שלא כדברי בעלי תוס' שאכן יעקב אבינו היה מקיים מצות לוייה ליוסף, וכמו שמצינו בדעת זקנים לבעלי תוס' שכתבו בפר' ויגש, וז"ל, וצריך פי' לפי' והכי רוצה לומר, כי כשפירש מאביו היה מלוה אותו, כדכתיב וישלחהו, שהוא לשון לוייה, כמו וישלחו דכתיב גבי אברהם, דמתרגמינן ואלויאו, ואמר לו יוסף חזור בך, ואמר לו יעקב, בני גדולה לוייה שעליה נתוספה פרשה אחת בתורה, דכתיב ידינו לא שפכה, וכי תעלה על דעתך שבית דין שפכו דמים, אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא לוייה, הא אם ראוהו ולא לווהו מעלה עליהם כאלו שפכו דמים, והיינו פרשת עגלה ערופה שהיה עוסק בה וכו'.

שבטי יה עשו שלא כהוגן שהניחו יעקב בלי לוייה, על כן הזוהר יעקב על לוייה

ו וכן כתב בפרשת וישלח, על הפסוק על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, כתב ועל כן שעשו בני ישראל שלא כהוגן והזקק על ידם בגיד הנשה, לכך אסר להם הקב"ה גיד הנשה, כדי שיהיו זריזין במצות לוייה משם ואילך, ולכך הזוהר יעקב ללות את יוסף בנו כששלחו אל אחיו.²

אדרבה יוסף היה רוצה להזכיר ליעקב כדי להפיג השמחה שלא יסתכן

ועוד כתב, ונראה עוד לומר, שאף שלא האמין להם, והיו מוכרחים להזכיר לו, מ"מ כוננת יוסף עשתה והצליחה, שהרי כתיב ויפג לבו כי לא האמין לה, כמ"ש הרמב"ן, שפסקה תנועת הלב והיה כמת מחמת השמחה הפתאומית, אבל כשהזכירו לו ענין זה, נכנס בו רוח עצב מעט, וזה היה לו לרפואה וכו'.

ו ועי' בספר לבנת הספיר (לר' דוד בן ר' יהודה החסיד פר' ויגש) שהביא דברי הזוהר וכתב, ותמיה לי, איך היה מלמדו ענין עגלה ערופה שהיה באה על אותו שהיה לו לוייה ואכילה, ואיש תם יושב אהלים משלח בנו חמידו בלא לוייה ובלא אכילה, ועובר על התורה ועושה תורתו פלסא.

וכתב, והנכון בעיני כדברי האומרים וישלחהו מעמק חברון שעשה לו לוייה, ואמר לו אבא למה אתה מטריח עצמם, ואמר לו לקיים מצוה גדולה בתורה, שעליה באה עגלה ערופה וכו'. וכתב, ועוד נראה בעיני לקיים דברי המדרש הנעלם, כי וישלחהו מעמק חברון ותו לא, והיה טרוד שלא עשה לו לוייה גמורה, וגם לא האכילו כי מצטער על בניו שלא יהרגום בשכם מקום הפרצה ולא שלח עמו אחר כמש"ל שלא לגלות הסוד לאחד מעבדיו אלא לצדיק זה שהיה בעל סוד שילכו משכם מלרעות שם שלא יקנאו בהם יושבי הארץ על שהרגו אנשי שכם, ואותו עון הכשילם לשמעון ולוי וכו'.

² דעתו של יעקב ללות את יוסף לשכם ולמעשה הלך לדותן ולכן לא מהני הלוייה

א ועי' עוד בנחלת יעקב שם בפרשת ויגש שכתב בענין זה, שיעקב לוייה את יוסף ד' אמות, כדאמרין בפרק עגלה ערופה (סוטה מו:), כל המלוה את חברו אפי' ד' אמות בעיר אינו נזוק ע"כ, ועל כן בא בפרשת וישב (לו יג) לכה ואשלחך אליהם, בה"א (לכ"ה), לומר שליוהו עד אמה החמישית, וכיוצא בזה דרשו בפסוק אני האשה הנצבת עמכה בזה, ואז בדואי שאל יוסף את אביו למה מלוה אותך, כי אין זה מדרך המוסר שהאב ילוה את הבן לכבודו, ואז הגיד לו יעקב ענין הלוייה וענין עגלה ערופה, ולכן בפרשת עגלה ערופה ידינו לא שפכו את הדם הזה, שפכה כתיב, ושפכו קרינן.

ואין להקשות מאחר שיעקב ליוהו ד' אמות, וקיימא לן דאינו נזוק כדאמר בסוגיא דלעיל, א"כ היה לו להשיג שלא טרפתהו חיה רעה ולא נהרג, איכא למימר כיון שבשעת הלוייה היה בדעתו לילך לשכם, ואח"כ הלך משם לדותן, היה צריך לוייה אחרת, ולא מהני ליה הלוייה הראשונה, זכר לדבר תפילת הדרך, דקיימא לן אם דעתו ללון בעיר, ואח"כ נמלך ויצא ממנה לדרך צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת.

ועי' עוד מה שהבאנו בענין זה בדברינו בפר' שופטים:

מצות לוייה כשמכוון על אותו הדרך

ב ויהי בשלח פרעה ולא נחם אלקים, כתב באור החיים הק' על דרך אומרם ז"ל כי פרעה עשה לישראל לוייה, ולפי זה יגיד הכתוב צער הנמשך להם מזה, ואמר ויהי לשון צער, לסיבת שלח פרעה, כי יצטרך הדבר להיות שיטול שכר פסיעותיו, וצא ולמד משכר פסיעות של אותו רשע נבוכדנצאר, וכל שכר שיקצוב לו ה' יהיה גורם רעה לשונאיהם של ישראל, על כן נתחכם ה' ובטל מצותו ממנו, ונתחכם שלא הולכים דרך קרוב שמן הסתם לשם יערים פרעה ללותם, ובזה בטלה

מחשבתו כאילו לא ליוה אותם, נמצא מי גרם שלא הלכו ישראל דרך קרוב לויתו של פרעה וכו', על כל פנים הגיעו קצת זכות בליוה, וזה סיבה שנכנסו ישראל בסכנה ברדיפתו, וכעין זה כתב בפ' שלח (הנ"ל) וישלח אותם משה, שעשה להם לוי' ואמר לתור את הארץ, שנתכוון בלוי' לדרך אשר יתורו שכן משפט הלוי'.

ג] וכן כתב החיד"א בפני דוד (אות ט"ו) שלכן פרעה צוח ווי כיון שלוה אותם אדעתא דהכי שיעלה לו לזכותו ויעמוד נגדם, וכיון שצריך המלווה לידע להיכן הולך ובאיזה מקום יהיה דעתו בליוה עד המקום ההוא, וכיון שהשי"ת עקם הדרך ולכך פרעה צוח ווי ע"כ, ועי' לקמן... מה שהבאנו מדברי הפני דוד בפרשת ויגש דלא כן.

ד] וכן כתב בדרשות חת"ס (עמ' רס"ז) כי המלוה מושך ברכתו לההולך, ולכן אין טוב לחזור אחר שכבר נטל רשות, כי מחזיר הצינור לאחוריו, אמנם בתנאי שילך אל המקום שנתכוון המברך לשלחו, והנה מזה ילמוד לפרעה שליוה את ישראל ודעתו לקללם, ועין רע שלו יגרום ח"ו קללה לשונאי ישראל, ואם יחזרו אליו יהפכו צינור הקללה אליו, וזהו וי היא בשלח פרעה וכו', וחשב הקב"ה פן בראותם מלחמה יחשבו שלויית פרעה גרם להם זה, ויחזרו לאחוריהם להפוך הזמורה אל אפו של פרעה, לכן לא נחם הקב"ה הדרך הקרוב, באופן שיובן מזה שלא היה מחשבתו של פרעה לשלחם בדרך עקומה הזו, ומסתמא לא המשיך צינורו לשם וק"ל.

אם אינו מכוון על שום דרך ג"כ מקיים המצוה

ה] בספר אהלך באמתך (לבעמח"ס שו"ת בצל החכמה, פרק ז' אות ב') כתב לדייק בדבריהם, דזה לפי שכיוון בפירוש על דרך אחר, ולא על הדרך שהלכו בה באמת, אבל כשהמלוה אינו מכוון על דרך אחרת, וכגון שאין לו שום ידיעה באיזה דרך רוצה הנוסע לילך, אז כל הדרכים בכלל, והו"ל לוי' כדינו, וכן נראה מדברי החת"ס הנ"ל עיי"ש, וכתב, ומ"מ ודאי נכון לכתחילה שתהא דעתו של המלוה על כל הדרך שילך הנוסע וכו'.

כיון שיוסף לא מצא האחים בשכם לא הועיל לו מה שלוה יעקב

ו] ועוד כתב שם, ומבואר במפרשי התורה, כי מאת ה' נסבה שאחי יוסף יסעו משכם דותינה, יען יעקב אבינו ע"ה שלח את יוסף אל אחיו לשכם, וכתוב וישלחו מעמק חברון, כי אף שחברון בהר יושבת, עי' פי' רש"י (בראשית לו יד) ידע יעקב אבינו ע"ה כי שכם מקום סכנה לבניו מאז הרגו שמעון ולוי את יושבי שכם, כאשר אמר יעקב אע"ה בעצמו, ונאספו עלי והכוני, על כן ליוה יעקב אע"ה את יוסף כל מורד ההר עד שבאו לעמק חברון, כי ידע שכל המתלוה אינו ניזוק, ואם היו האחרים נשארים בשכם, לא היה אפשר שיוסף ינזק, כי אהני לי' לווי' של יעקב, ברם יען מאת ה' היתה שיתגלגל הדבר שירדו האחרים למצרים לקיים גזירת כי גר יהיה זרעך, הסיב ה' לב האחים ללכת לדותן, וכיון שכוונת יעקב אע"ה בהלויתו היה רק עד שכם, לא הועילה ליוסף הלויתו רק עד שם, ולא למקום יותר רחוק, דהיינו דותן, ולכן שלטו בו שם למכרו עד שנתגלגל הדבר והורד מצרימה לקיים גזירת המקום ב"ה.

אחי יוסף לא הרגו את יוסף לפי שקיים יעקב אבינו מצות לוויה

ז] אכן בפני דוד בפרשת ויגש אחר שהביא תי' הנ"ל כיון שדעת יעקב אבינו ע"ה היה עד שכם, והוא הלך לדותן, על כן ניזוק, כתב, אבל ראיתי להרב מעבר יבק בספר משחת קדש כתיבת יד שמביא סדר הלויה שליוה יעקב ליוסף מר"ל, ולכך לא שלטו בו אחיו והרגוהו, וניצול, ע"כ דבריו, ובוה נתקיימו דברי רבינו ישעיה (שכתב שיעקב היה מלוה את יוסף).

בכך גונא מהני לוויה אף אם אינו מלוה לאותו דרך שהולך לשם

ח] וכתב, ואפשר עוד לומר, דממה שאמרו לא ראינוהו ופטרנוהו בלא לוויה, מוכח דכשעשו לו לוויה אי אפשר שיהרג אף שהלך למקום אחר, דאי אמרת דכשהלך למקום אחר לא תועיל לו הלויה, ואפשר שיהרג, מאי היא דקאמרי סנהדרין בעגלה ערופה לא ראינוהו ופטרנוהו בלא לוויה, דמשמע שאם היו עושים לו לוויה לא היה נהרג, והלא אם הלך למקום אחר היה נהרג, ולא מילתא פסיקתא היא, אלא מוכח דבכל גונא מועלת הלויה שלא יהרג.

יש לומר דכשמלוה לאותו דרך אינו ניזוק כלל, וכשמלוה לדרך אחרת ניזוק אבל אינו נהרג

ט] וכתב, ואף אם נאמר שיש חילוק דהיכא שלא הלך אלא למקום שליווהו לא יארע לו שום נזק, והיכא שהלך למקום אחר אפשר שיוזק, אודי לי מיהת דמשמע שהלויה תועיל שלא יהרגוהו, ואם כן היא שעמדה ליוסף שלא הרגוהו אחיו.

יעקב עשה לוויה כללית

ואם נפשך לומר דסנהדרין כשעושים לוויה מכוונים מספק זה לכל מקום שילך בכולל, ואז ודאי תועיל, אבל לעולם דאם עושים הלויה למקום אחד והולך למקום אחר לא תועיל כלל, אם כן ודאי יעקב אבינו ע"ה כשליוה את יוסף לוויה כללית עשה לו.

וזה ששלח ליוסף להזכירו שעסקו בפרשת עגלה ערופה, דממאמר הסנהדרין מוכח דהלויה תועיל לכל מקום שלא יהרג, או שהיו מכוונים לוויה כוללת, וגם אתה כך כיוונת, ואם כן ודאי לא יכלו להרגני, והוא אות אמיתי, ותחי רוח יעקב.

[ז] וכן כתב באור החיים הק' בפרשתנו (לז יג) לכה ואשלחך וגו', פרוש לכה אצל אחיך, ואם אתה חושש לשנאתם, הנני מלוך ושולחך בדבר מצוה שתלך בשליחותי, ושלוחי מצוה אינם מזוקים.

יעקב אבינו לא היה רוצה להתנחם דאפשר שאינו צדיק ומצות לוויה אינו כלום

[ח] ובחלק יצחק פ' ויגש כתב לפרש על פי דברי הראשונים שהיה יעקב מקיים מצות הלוויה, דהנה בנועם אלימלך כתב בפרשת בשלח, דאם הצדיק העוסק בתורה הוא מלוה לאיש ההולך, הוא שמירה לו בדרך, אבל אם איש נעצב וריקן מלווהו, אין לו תועלת, ואדרבה מפסיקו יותר מקדושתו עיי"ש³, ע"כ התנצלו זקני ב"ד, ידינו לא שפכו,

ואפשר לרמוז כי תיבות יוסף, לשאת אותו ותחי רוח, למפרע חיות, לרמוז דכשעשו לאדם לוויה, אף שאינה ביושר, והיא למפרע, כלומר אף שהלך לאחוריו אחר כך, אינו נהרג, ויש לו חיות וכו'.

יוסף ניזוק לפי שאמר לאביו חזור בך

[י] ועוד הבאנו שם דרך אחר בזה, דהבן יהוידע מדייק מדברי הגמ' שם, שאסור להמתלוה לומר להמלוה שיחזור ולא ילוה אותו, וכן כתב להלכה בלקוטי מהרי"ח סדר תפלת הדרך בשם דרכי צדק, ומעבר יבק, וכתב ששמע רמז על זה מדברי הבעל הטורים פ' וישב שאמר יוסף לאביו חזור בך [ז"ל, ליוהו עד חברון, אמר לו אבא חזור בך, אמר ליה כתיב ידינו לא שפכו את הדם הזה, שלא פטרנוהו בלא לוויה, ובזה נפטר ממנו, ומתוך כך זוכרו, והיינו דכתיב וירא את העגלות אשר שלח יוסף, וזהו שאמרו אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה וכו'] ע"ש, והרי מצינו מה שעלתה לו.

³ ועיי"ש שכתב לפי זה הפי' ויהי בשלח פרעה, ר"ל פי שפרעה שלח את ישראל וכו', ולכן לא נחם אלקים עיי"ש.

התורה משבח הכהנים בפרשת עגלה ערופה דמצות לוויה רק כשהם צדיקים

ועי' בדברי יואל (פר' ויגש עמ' תע"ז) שכתב על זה, לכן שיבח הכתוב את הכהנים בפרשת עגלה ערופה, ונגשו הכהנים בני לוי כי הם בחרו ה' לשרתו ולברך בשם ה' ועל פיהם יהי כל ריב וכל נגע וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה, ולכאורה הרי הרבה פעמים הזכיר הכתוב הכהנים, כמו בפר' תרומה ובעבודה, ובשום מקום אינו מספר עליהם שבח זה, כי הם בחרו ה"א לשרתו, ולמה דוקא בעגלה ערופה הזכיר שבח זה, ויובן על פי דברי הנוע"א הנ"ל, דלפי שהצריכם התוה"ק לומר ידינו לא שפכו את הדם הזה, ודרשו חז"ל לפטרו בלי לוי, לזה הקדים לומר כי הם בחרו ה', משא"כ המרוקן מבחינת קדושה, טוב יותר שלא ילוה, שאין תועלת להמתלוה אם המלוה הוא איש נעצב וריקן.

לכן אינו נזכר מצות לוויה להלכה

ובזה יתורץ קושית הבאר שבע מדוע השמיטו בטור וש"ע הלכה זו (של לוויה), מפני שנתמעטו הלבבות בדורות האחרונים, ואין בידינו להבחין מי הוא הראוי למצוה זו, וכל איש דרכו ישר בעיניו, ע"כ לא פסקוהו להלכה שיהי נוהג בכל אדם, ובכל זמן, והכל לפי הבחינה, עיי"ש מה שהאריך בזה לפרש ענין לוויה מיעקב ליוסף בעגלה ערופה.

עיי"ש מה שכתב, עכ"פ גדולה מצות לוויה אם המלוה הוא צדיק, שעל ידי זה מתקשרים זה בזה וקדושתו של זה הצדיק העוסק בתורה בביתו, הוא משמר את חבירו וכו', כמ"ש בנועם אלימלך, וכעין בחינה זו יש עוד סגולה לשמירה בדרך, להזכיר שמועה מפי צדיק, דעל ידי זה מתקשר בקדושתו ויגן עליו זכותו להנצל מכל רע, וע"ד מ"ש הרי"ף בעין יעקב לפרש אמרם ז"ל אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הכלה שמתוך כך זוכרהו, הכוונה שלהיות הדרכים בחזקת סכנה, והיוצא לדרך צריך לתפלת עצמו וזכות אחרים, וכשנפטר ממנו מתוך דברי תורה, כשאותו אדם הוא זוכר אותו ד"ת ששמע ממנו, ה"ה כאילו אותו אדם מהלך עמו, וכאילו הוא מדבר אתו ד"ת, וזה ק"ו מהמתים שאומרים דבר הלכה מפיהם ששפתותיהם דובבת בקבר, ונמצא כי מתוך ד"ת שזכר בבסיעתו זוכרהו אותו אדם שנשאר כאן, ויהיה זכרונו לרצון ולטובה לההולך בדרך מתוך ד"ת שאמר מפיו עכ"ד, ומובן שזהו דוקא אם הוא אדם כשר, דאל"כ כמו שהלוי' שלו מזיק כנ"ל, כמו כן מה שמזכירים שמועותיו לא יועיל למי שאמרו וכו'.

וכתב, ובזה יובן דברי המדרש כשראה יעקב את העגלות אשר שלח יוסף, אמר בודאי אני יודע שלא חטא באשת פוטיפר שרמז לו בהן ב' סגולות של שמירה, כח הלוי' ומה שהזכיר שמועותיו וצייר דמות דיוקנו בשעה שקרא ושנה מה שלמדו אביו, וכמו כן בהעגלות כפשוטן ראה קדושת הבעלים, ולזה כשראה את העגלות אמר יודע אני שלא חטא וכו'.

יוסף אמר להשבטים שהם יכולים לומר שמועה מפיו

ר"ל שאין אנחנו מאותן האנשים שהלוי' שלהם מזיק לאיש ההולך בדרך, וזהו שלא ראינוהו והנחנוהו בלא לוי', אבל הלוי' שלנו היתה טובה לו, ולא גרמה לו רעה ח"ו, אלא שלא ראינו אותו ללוותו.

והנה יעקב אבינו היה רוחו נשברה מאד, והיה ירא תמיד שלא יחטא, כי מענותנותו הגדולה היה סובר שהוא חוטא, כמ"ש באמרי יוסף כמה פעמים, וע"כ חשש שהלוי' שלו הזיק ליוסף, וע"כ ניזק בדרך, וע"כ היה מצטער שהוא גרם לו זאת, אבל כאשר נתגדל יוסף ונתרומם בממשלתו ובקדושתו, אם כן אגלאי מלתא למפרע שהדרך היה לטובתו, וע"כ שלח לו יוסף שבפרשת עגלה ערופה פירש ממנו, במה שאמרו זקני בי"ד דינו וגו', דהיינו מצות לוויה, וע"י הלוי' של יעקב זכה לכל הכבוד הזה.

זפ"ה וירא את העגלות וכו' ותחי רוח יעקב, שנתבשר שאין הדבר כמו שחשד עצמו, אדרבה עשה לו טובה גדולה בזה, אם כן שמע מינה כי צדיק הוא והבן.

ומסיק, והגם דאיתא בזוהר הק' אתפרש מאבוי בלא לוויה עיי"ש, אכן בספר גור ארי' בכאן כתב בפ"י כמ"ש שהיה מלוה אותו וכו'.

ט ועל כל פנים מצינו בדברי הזוהר שיעקב לא קיים מצות לוויה, ולכן לא היה רוצה להתנחם, ובדברי שאר ראשונים מצינו שאכן היה מקיים מצות לוויה, ומ"מ כתבו הרבה ראשונים הנ"ל דיעקב לא היה רוצה להתנחם לפי שבא התקלה על ידו, מצינו גם בשאר מפרשים, **בנחלת יעקב** על פי רש"י פר' ויגש (מו ל') כתב, אמותה הפעם, כתב רש"י, ומדרשו סבור הייתי למות שתי מיתות בעולם הזה ולעולם הבא שנסתלקה ממני שכנינה, והייתי אומר שיתבעני הקב"ה מיתתך, עכשיו שעודך חי וכו'.

וכתב בנחלת יעקב, לפי שיעקב גרם לו המיתה על ששלחו אל אחיו, כדאיתא בב"ר (פד יג) הדברים הללו היה יעקב אבינו נזכר ומעיו מתחתכין, יודע אני שאחייך שונאין אותך והייתי אומר לי הנני ע"כ.

וכתב, ונראה לי שאין זה המדרש שהביא הרב בפרשת וישב (לז לה) בפסוק כי ארד אל בני אבל שאולה, ומדרשו גיהנם, סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה, שאם לא ימות אחד מבני בחיי, מובטח אני שאיני רואה גיהנם, ע"כ, משמע, הא אם ימות אפי' במיתת עצמו בלא גרמת יעקב, ג"כ יראה גיהנם, וזה המדרש מיירי בגרמת יעקב, ובזה מתורץ גם כן, דהתם פירושו שאם לא ימות יהיה מובטח, הא אם ימות יהיה ספק, ולא יהיה מובטח, והכא היה אומר שיתבע מיתתו מידו ויהיה מת גם לעולם הבא, ויש עוד שינויים ודקדוקים, והואיל וכן, צריך עיון למה לא הביא זה המדרש גם לעיל ע"כ, ועיי"ש בבאר בשדה שרצה לדחות את דבריו.

השולח חבירו למקום סכנה וניזוק צריך המשלח לקבל תשובה

י וכעין זה **כתב בפנים יפות** בפרשתינו (בפסוק ועתה לכו ונהרגוהו), ונראה שעיקר צער יעקב היה, שסבר שגרם מיתתו, והיינו שאמר כי ארד אל בני אבל שאולה, והטעם,

ובזה נבוא לבאר במאמר הכתוב אל תרגזו בדרך, דהנה לפי האמת היה ראוי להם לסגולת שמירת הדרך להזכיר שמועותיו שאמר להם בעת הפרדתם, ע"ד שאמרז"ל אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו, וכפי' הרי"ף שזה שמירה וסגולה בדרך, אולם לפי שיטתם שהיה להם רוגז עם יוסף הצדיק וחשדו אותו לפי שיטתם בעובר על דברי תורה, דהרי רצו להרגו ודנו אותו על פי דיני התורה כמחויב מיתה כמבואר בדברי המפרשים, א"כ לפי שיטתם אסור להם לומר שמועות מפיו כנ"ל, והנה איתא לפרש במה שמברכין אק"ב וצונו לעסוק בדברי תורה, שהכוונה הוא לחדש ד"ת, ולא סגי במה שלומד שמועות מפי אחרים, וזהו לשון עסק, וז"ש להם יוסף אל תרגזו בדרך, שתעזבו את הרוגז שיש לכם עלי' ואז טוב לכם לזהכיר שמועות מפי, ואין לכם צורך 'לעסוק' בדברי תורה, פי' לחדש חידושי תורה על הדרך דלעיוני לאו שפיר דמי וכו'.

כי השולח את חבריו במקום סכנה ונהרג, צריך לקבל תשובה, שגרם מיתתו, וחשב יעקב שהיה מקום סכנה, כדאיתא סוף פ"ק דקידושין (דף לט:): אמר רבי יעקב אין לך מצות עשה שבתורה שמתן שכרה כתוב בצידה שאין תחיית המתים תלויה בה, הרי שאמר לו אביו וכו', אם כן כיון שיוסף הלך במצות אביו דכתיב בה למען יאריכון ימך, על כרחין שהיה מקום סכנה, ולא היתה מצוה בשליחותו, כמו שכתבנו שם שבמקום סכנה אין מצוה לשמוע לאביו לסכן בעצמו, לכך חשב שהוא הגורם.

אפשר למען יאריכון ימך לעולם הבא ולא היה מקום סכנה

אלא שהיה מקום להתנחם דמה דכתיב למען יאריכון ימך וגו', היינו כדאמר רבי יעקב שם, לעולם שכולו ארוך ולא היה מקום סכנה (פי' לדבריו, שלפי מה שסבר יעקב אבינו שטורף טורף יוסף, אז אם למען יאריכון ימך הוא כפשוטו בהאי עלמא, איך יתכן שנהרג יוסף בדרכו או בחזירתו לקיום מצות כיבוד אב, ובעל כרחין שהיה מקום סכנה, שאז לא היה לו לשמוע לאביו לעבור על דברי תורה לילך למקום סכנה, וממילא לא היה שייך בו שכר המצוה למען יאריכון ימך⁴, אולם אם מפרשין כרבי יעקב למען יאריכון ימך

⁴ במקום סכנה אין לשמוע לאביו

א ובספר **המקנה** כתב ההפלאה (קידושין דף לט:): נראה דהא דלא יליף ממה שאמר יעקב אבינו ע"ה חיה רעה אכלתהו וגו', אף שהלך במצות אביו וקיים מצות כיבוד, משום דיש לומר דכיון דהיה במקום סכנה, דהא בל"ז אמר לקמן שלוחי מצוה אינם מזקים, וע"כ צריך לומר משום דהיה במקום סכנה, וא"כ יש לומר דבמקום סכנה לא היה מצווה לשמוע אל אביו, כיון דאסור לאדם לעמוד במקום סכנה, ובמקום עבירה אסור לשמוע אל אביו וכו'.

יעקב ידע שאין באותו הדרך שום הזיקא ומ"מ נאנס ע"כ שהיה מהרהר בע"ז

ב **ובחתם סופר** (דרושים ואגדות) כתב, בשנבין מה שמיאן להנתחם באומריו כי מסורת בידו שירד אבל שאולה, ומה טעם לזה, ולפע"ד לפי מה דקיי"ל דשלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן, היכי דלא שכיח הזיקא, ובלי ספק שאותו הדרך לא היה שכיח הזיקא דחיות ולסטים, דאל"כ לא שלחו יעקב, וגם לא היה הולך בנפשו כמאמר שמאל להקב"ה איך אלך ושמע שאול והרגני, ומעתה לפי דעת יעקב שניזוק בדרך, היה הדבר קשה לו, שהרי היה שליח מצוה על פי צוואת אביו, ע"כ סבר כתי' הש"ס סוף מס' חולין (דכשמהרהר בע"ז יתכן להיות ניזוק), וה"נ ח"ו שיוסף מהרהר בע"ז הוה, והנה העובד עז חייב סקילה, ואמרו חז"ל שהמחייב סקילה חיה דורסתו, לכן האמין כי טרוף טורף יוסף, ומפני זה היה דואג, כי כל מעלתו של יעקב יותר מאבות העולם היה שהיתה מטתו שלימה, ומעתה אין מטתו שלימה ח"ו וכו', ע"כ דאג כי ירד שאולה.

והנה כתבו המפרשים וכמדומני שהוא ממדרשי חז"ל, בעון שלקחה התרפים נתדבקה תומאות ע"ז בבנה של רחל על ידי ירבעם בן נבט, הנה כי כן חשב שזה בעצמו גרם ליוסף מחשבה רעה הזאת, ע"כ דאג שגם לבנימין יקרה כזה כי בי אם אחת הם, וזהו שנים ילדה לי אשתי ויצא האחד מאתי ואומר אך טרוף טורף במחשבת ע"ז על ידי אמו שגרמה לו וכו'.

האיך היה יוסף רשאי למסור נפשו לסכנת מיתה

ג עי' **בתבת גמא** שכתב, קשה איך הלך יוסף וידע ששונאים אותו וסכנת נפשות, ועבר על מצות עשה ולא תעשה, כמ"ש הרמב"ם ז"ל (בהל' רוצה ושמירת נפש פי"א ה"ד), יעקב לא ידע (עי' להלן..... בעין זה אם יעקב ידע) ומצות עשה דכיבוד אב ואם לא דחי אף לדרבנן כבסי' ר"מ (יור"ד), ועי' קנ"ז שם בשאר מצות אי אדם גדול הוא, וכ"ש כשבא קידוש השם על ידו רשאי למסור עצמו, ובדורו (של יוסף) היה מזלזל מן קצתם בכיבוד אב, מסר נפשו, ומשום הכי יוסף שטנו של עשו, כי כוחו במצות כיבוד, יוסף מסר עצמו בסכנת נפשות במצות כיבוד וכו'.

מסירת נפש של יוסף, לא שהיה חושד שיהיו הורגים אותו, אלא יהיו מזיקים אותו

ד ובספר **ולא עוד אלא** (לבעל שבט מוסר, על מכילתא פר' בשלח) כתב לפרש שם דברי המכילתא בגודל מעלת יוסף, שכתבו לפרש על עשרת הדברות שמצינו שיוסף היה נזהר בהם ביותר, וכתב, כבד את אביך וביוסף ויאמר הנני, אע"פ שידע שחיו שונאים אותו ולא רצה לעבור על דברי אביו וכו'.

וכתב שם בפ"י ולא עוד אלא, קשה שאינו כל כך מהתימה שלא עבר על דברי אביו, משום שמעולם לא חשד יוסף לאחיו על שפיכת דמים חלילה שיהיו הורגים אותו או מוכרים אותו, ולכך הלך, ומכל שכן שהיה הולך בדבר מצוה לעשות שליחות אביו, ושלוחי מצוה אינן ניזוקים לא בהליכתם ולא בחזרתם, וא"כ לא נקרא באמת מקיים כבוד אם כי אם כשמסתכן בעבור כבודו.

לעולם שכולו ארוך, שהוא בתחיית המתים, אז יתכן שלא היה זה מקום סכנה, ואעפ"כ היה רעה אכלתהו, כמעשה דרבי יעקב).

אפשר דהיה מהרהר בע"ז ולכן נענש בסקילה

וכתב, ויש לומר, שגם הם חשבו שלא יקשה בעיניו היאך שלט בו מיתה ולא הגין עליו מצות כיבוד, אלא דמקשה הש"ס שם על רבי יעקב, דלמא מהרהר בע"ז הוי, ואמרו חז"ל בכתובות (דף ל:): מי שנתחייב בסקילה, היה חיה דורסתו, ופי' רש"י שהדורס מפילו לארץ קודם אכלו, וזהו סקילה שנידון בו עובדי ע"ז, לכך אמרו 'חיה רעה אכלתהו', שיחשוב יעקב שח"ו מהרהר בע"ז הוי.

ויש לומר בדרז"ל במדרש אמר יעקב יודע היית שאחיר שונאים אותך ואמרת לי הנני, כלומר אם היית אומר לי שאחיר שונאים אותך, לא הייתי שולחך, ובזה יבא על נכון הכבוד אב שנהג יוסף עם אביו באומר לו הנני משום שהיה יודע שאחיו שונאין אותו, ואע"פ כן לא הגיד זה לאביו, כדי שלא ימנעוהו משליחותו מסבת שלא יתגרו עמו, ואין כבוד אב גדול מזה, לכסות שגאת אחיו לאביו, כדי להטריח בשליחותו, ואין כוונת המאמר על שנסתכן להלוך אצלם, כי הוא לא חשדם על זה, ואם היה חושדם היה פטור מן התורה שלא להלוך, כיון שיש פיקוח נפש בדבר, אלא הלך על מנת שיחלקו עמו או שיכושו במקל כדי לקיים מצות אביו וכו'.

שליח מצוה אינו ניזוק אם אינו ההיזק ודאי לפנינו

ה] ובאור החיים הק' (פסוק י"ג י"ד) כתב, שאמר יעקב ליוסף ששולח אותו בדבר מצוה שתלך בשליחותי, ושלוחי מצוה אינם נזוקים וכו'.

והגם שהיו אחיו שונאים אותו ושכיח הזקא, סובר יעקב כדעת רבנן שחולקים עם פלימו בפסחים (דף ח:): וז"ל תניא חור שבין ישראל לארמאי, בודק עד מקום שידו מגעת, פלימו אומר כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה, ופריך והאמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינם נזוקים, ומשני היכא דשכיח הזקא שאני וכו', ע"כ, וחכמים שחולקים עם פלימו סוברים שיש לחלק בין מציאות שלפנינו למציאות שמואל, כי שאם שכיח ודאי הזקא, כי ישמע שאול שמושח את דוד למלך במקומו, ואין לך שכיח הזקא כזו, משא"כ חשש שמא הגוי יעליל עליו, אינו קרוי שכיח הזקא, וממנה נשמע למה שלפנינו, שאחים לא היה ודאי שכיח הזקא, כי לא יעלה על דעת יעקב שכל כך ישנאוהו בגדר שלא יציל מידם שליחות מצוה וכו',

נזק שתכליתו לטוב אינו חשוב נזק

ואם תאמר אם כן למה היה מה שהיה לעבד נמכר יוסף, יש לומר שזנך שתכליתו הטבה ומעלה גדולה, אינו חשוב נזק וכו'.

כיון שהלכו לשכם הם מצויים במקום שיש ודאי נזק, והוא רק ספק

ו] ובהדר זקנים כתב בשם האבן עזרא, לפי שהלכו השבטים לרעות במקום סכנה שהוא שכם, לכן שלח את יוסף אליהם שיאמר להם לשוב משם, כי אמר שמא יענישו לך ספק הוא, ושיהרגום אנשי שכם אם ימצאום שם, ודאי הוא.

יוסף היה מסופק אם צריך לקיים מצות כיבוד אב במקום שיש סכנה ולמד מעשו לקיים

ז] והחיד"א בספרו ראש דוד (פר' תולדות) כתב, והדבר ברור, דאם הוא מקום סכנה, אין איסור לבן לסרב בשליחותו, ובדרך כבוד יכול למאן בהליכתו, כל דשכיח הזקא וחשש סכנה, וכתוב ונשמרתם מאד לנפשותיכם, ובזה נבין מאמר ילקוט ראובני פרשת וישב והוא מספר החסידים (סי' שמ"א) וז"ל, עכו כיבד אב ואם והלך למקום סכנות בשביל אביו, וממנו למד יוסף כשאמר לו יעקב לכה ואשלחך אליהם, והלא היה יודע שאחיו שונאים לו, אלא אמר יוסף, עשו הלך תמיד למקום סכנה לצוד ציד להביא לאביו, ואבי שלחני לראות שלום אחי ולראות שלום הצאן ולא אלך עכ"ל, ולכאורה יקשה, דיוסף בר חכים הוא, ואיך לא היה ידע חומר מצות כיבוד אב ואם, עד שהוצרך ללמוד מעשו, ועוד דהו"ל לומר וממנו נשא יוסף ק"ו כמו שמפרש אח"כ.

ועל פי האמור אפשר דיוסף הצדיק מספקא ליה, דכיון דאסור לאדם לעמוד במקום סכנה אם האב יאמר לבנו ללכת בשליחותו אל מקום סכנה, אסור לו ללכת ולא שייך מורא, או דילמא דחמיר כבוד אב ואם, ולא זו בלבד דליכא איסורא אם הולך, אלא גם מצוה עושה, וראה לעשו שהיה מנהגו ללכת תדיר למקום סכנה לצוד ציד לכבד אביו, ויצחק אאע"ה לא אמר ליה ולא מיד, ש"מ דאם הבן רוצה להחמיר וללכת למקום סכנה לעשות נחת רוח לאביו, שפיר דמי, וז"ש, עשו כיבד לאביו והלך למקום סכנה בשביל אביו וממנו למד יוסף דין זה דבמקום סכנה נמי לכבוד או"א שרי, והיינו ממאי דיצחק אע"ה סבר וקיבל ולא מיחה בו, וזה עיקר הדין שהיה יוסף הצדיק ע"ה מסתפק בו, ויליף מציחק אע"ה, ואח"כ נשא ק"ו יוסף דעשו תדיר ומעצמו בלי ציווי אביו, וק"ו לו שאביו משלחו על דבר עיקרי למען דעת השלום להם.

חיה רעה טורף אינו בסקילה

אבל באמת יעקב לא חשדו בזה, שיודע היה בו שהוא צדיק גמור, לכך אמר 'טורף טורף יוסף' כדאיתא סוף פ"ק דב"ק (דף טז:). דארי דורס, וזאב טורף, אינו ענין סקילה, לכך אמר שבודאי היה על ידי טריפה, נמצא הוא הגורם.

המשלח שליח בחנם חיים בהריגתו

יא וּכְמוֹ כֵּן כָּתַב בִּישְׁמַח מֹשֶׁה כָּתַב בְּפִרְשֵׁיתוֹ, בְּמִדְרַשׁ רַבָּה א"ר חֲנַא ב"ר חֲנִינָא הַדְּבָרִים הַלְלוּ הוּא יַעֲקֹב נֹזֵק וּמַעֲיָו מִתַּחַתְכִּין, יוֹדֵעַ הֵייתָ שְׂאֲחִיךָ שׁוֹנֵאִין אוֹתְךָ וְהֵייתָ אוֹמֵר לִי הֲנִי, ע"כ דברי המדרש, ויש לתמוה, וכי אין שבח אחר גדול ליוסף יותר מזה, שמשום זה דוקא יהיה מעיו מתחתכין.

והנ"ל בזה, דהא יש לתמוה על יעקב אבינו הצדיק איך לא קיבל באהבה ושתק, כמו שנאמר וידום אהרן, אבל הנ"ל על פי מה שמבואר במרדכי בהגהות שניות לב"מ (סי' תס"א), דאם ראובן שלח את שמעון ונסנים בדרך, אם הלך בשכר, אין ראובן חייב לפדותו, כי אין גופו שאול לו רק שכור לו, אבל אם הלך בחנם, ראובן חייב לפדותו, דשאינה שייכה בגוף הבעלים ונעשה שואל עליו וחייב באונסין דידיה ע"כ, ועי' בבית יוסף לחו"מ בסימן קפ"ח ובסי' קע"ו וקע"ז, ובשו"ע סי' קע"ו סעי' מ"ח בהג"ה, ובסי' קפ"ח ובסמ"ע שם, ובראש תשובת שארית יוסף להגאון מהר"י כ"ץ מקראקא, וכן לענין דין שליחות דאם נהרג השליח בדרך, חילקו בתשובת מהרי"ו (סי' קכ"ה) ובתשובת צמח צדק (סי' ו') דאם הלך בחנם צריך המשלח תשובה וכפרה, דמכל מקום היה בהגרמתו, כמו על ידך נהרג נוב עיר הכהנים (סנהדרין צה.), אבל אם בשכר הלך, פטור, דאלו הוא נושא את נפשו, עלה באילן ונחנק, ועי' בתשובת הרמב"ן (סי' כ') הובא בבית יוסף סי' קפ"ח עיי"ש.

ונראה שזה היה בכייתו של יעקב, שסבור היה שנהרג בשליחותו, או נשבה והוא חייב עליו, וגם כי מגלגלין חוב וכו', והיינו כי ארד אל בני אבל שאולה, וגם החולקים על המרדכי, אפשר דמודי בבן, עיי"ש בבית יוסף שם סי' קפ"ח (עי' להלן מה שהבאנו מהחיד"א על זה), והיינו כי ארד אל בני דייקא.

אם השליח הולך גם בשבילו פטור ואפשר שיוסף הלך גם כן לטייל

והנה הבית יוסף מסכים דאין לחלק, דהיינו דהמרדכי מחייב אפי' באחד שהלך בחנם עיי"ש, והנה מהרי"ק בשורש קנ"ח הובא בבית יוסף שם סוף סי' קפ"ח כתב, דדוקא שהלך רק לצורך השליחות, אבל אם הלך גם כן לצורך עצמו, המשלח פטור לכו"ע, דשוב אין גופו שאול לו עיי"ש, וכן הוא בתשובות שארית יוסף הנ"ל, ונמצא לפי זה היה סברא דמסתמא נער בן י"ז שנה אוהב לילך ולטייל ולראות את עצמו עם אחיו ולשמוח עמם, והלך אדעתיה דנפשיה ג"כ, ואם כן שוב יעקב אינו ראוי לחייב.

יעקב אמר שיוסף הלך רק בשביל שליחותו

לכך כיון שנזכר יעקב הדברים הללו, יודע הייתי וכו', ואם כן לא הלכת רק בשליחותי, ואם כן חייב עליו, ולכן מעיו מתחתכין כנ"ל.

בעת התחלת השאילה לא הוי שאילה בבעלים

אלא דאכתי מאי דמסיים והייתי אומר לי הנני, צריך ביאור, דהכי הוה ליה למימר, יודע הייתי וכו' והלכת בשליחותי, ונראה דהנה כבר הקשיתי על המרדכי הנ"ל, הא הוה ליה שאילה בבעלים, דהא הנשאל הוא בעצמו המשאל, וישבתי על פי דבאמירה הוי נשאל,

ולענין שאילה בבעלים בעינין בעידן עבידתיה, ואם כן זה מאמר יעקב, ושמה תאמר דאפטור משום שאילה בבעלים.

לזה אמר ואמרת לי הנני, ואם כן מאז הוי נשאל ועדיין לא הוי עידן עבידתיה, ואם כן בעת התחלה לא הוי שאילה בבעלים, וחייב עליו, ודו"ק, ועל פי האמור יתבאר מה ששלח יוסף ליעקב, שמני אלהים לאדון, ר"ל ואין אני שבוי.

כשהאב משלח את בנו וניזוק ודאי שצריך תשובה

[יב] והחיד"א בספרו ראש דוד (פר' תולדות) מציין לדברי **שו"ת מהרשד"ם** (חו"מ סי' תל"ה) שכתב, מעשה היה שראובן העמיד בנו משרת לשמעון, וכנראה היה הבן גדול בשנים, והזהיר ראובן לשמעון שלא ישלחנו בדרכים חוץ לעיר, לימים הוצרך שמעון לשליחות אחת ושלח לבחור שילך למקום פלוני, ויהי אך יצא מן העיר, והלך לדרכו ופגעו בו לסטים והרגוהו, ה' ינקום נקמתו על דם עבדיו, ועתה בא ראובן וטוען, שכיון שבשליחות שמעון נהרג בנו, שחייב לשלם לו דמיו, ועוד, כי הוא התרה בו שלא ישלחוהו, ואמר שזה הבן היה מכלכל שיבתו ומפרנס אנשי ביתו שהכל תלוי על שמעון לשלם, ושמעון טוען כי הנער גדול, ואם הוא שלחו לא היה לו לילך, דמו בראשו היה שהלך, כי לא הכריחו אדם על זה, ולכן אמר שהוא פטור, הדין עם מי.

תשובה, עם היות כפי הנראה לענ"ד דבר פשוט שהדין עם שמעון, ואין זה צריך לפנינו וכו', והאריך שם לבאר דהדין עם שמעון, ושוב כתב, ומטעם זה אני תמיה מדברי מהר"ם ז"ל שהביא מהררי"ק בשרש הנזכר, על האב ששלח בנו בשליחותו, ונשבה הבן, אמר אפי' אינו סומך על שלחנו כיון שהלך בשליחותו אם כן היה גופו שאול לאביו, ומחוייב לפדותו על כדי דמיו, ואפי' שכשהיה לו מעות לבן, הניח הדבר בספק.

מכל מקום איני יודע מה מקום ספק יש בזה, וכי יש לנו להוציא דינם נגד יסודות התורה, הרי שאפי' שנניח שהוא שאול גמור, הוא פטור מן הטעם שזכרתי, שהרי לא גרע מבעליו עמו, אם לא נאמר שאפי' שיש טעם זה, מכל מקום יש להסתפק קצת מצד שהיה בנו, וכאילו מאמרו הכריחו לעשות מלאכתו כדי שלא להשיב פני אביו ריקם, ואפי' שבמקום אחר היה פטור, אפשר דהכא חייב וכו'.

וכתב החיד"א דלפי זה אפשר שזהו כוונת מאמר חז"ל הביאו רש"י פרשת ויגש אמותה הפעם, סבור הייתי למות שתי מיתות שיתבעני הקב"ה מיתתך וכו', ויש להבין מעיקרא מאי סבר שה' יתבעהו מיתתו, אבל כפי תשובת מהר"ם דהאב דשלח לבנו חייב האב, דלהיותו בנו נסתכן לקיים דיבורו וכמ"ש מהרשד"ם, ניחא, דה"ה ביוסף יש מקום חיוב ליעקב אע"ה דלכבודו נסתכן, וז"ש סבור הייתי שיתבעני וכו', דיש מקום חיוב, וכל כי הא בחסידי דבר גדול וכמ"ש וסביביו נשערה שמדקדק עם חסידיו בחוט השערה.

מי שבא תקלה על ידו צריך כפרה

[יג] ובהגהות רד"ל על המדרש רבה (צד אות ג') מציין לדברי **הזוהר הק' הנ"ל** שאמר יעקב אבינו ע"ה אני גרימנא, וכתב לעיין **בשו"ת מהר"י ווייל** (סי' קכ"ה) שכתב שם בזה"ל, מ"ש איך שבשליחותך נהרג ר' עזרא הי"ד, גרסינן באגדת חלק (סנהדרין דף צה.) אמר לו הקב"ה לדוד, עד מתי יהיה עון זה טמון בידך, על ידך נהרג נוב עיר הכהנים, על ידך נהרג דואג ואחיתופל, על ידך נהרגו שאול ושלשת בניו, רצונך יכלה זרעך או תימסר ביד אויב וכו'.

אלמא, אע"ג דדוד המלך ע"ה לא פשע במידי, רק שעל ידו באו לתקלה, אפי' הכי נענש, כל שכן הכא, שבשליחותך בא אליו הרע הזאת, דאיכא למיחש לעונש יסורין, וטוב

שתקבל עליך ייסורין, כגון תעניות מ' יום, ואם יש לו בנים קטנים, תן להם כפי נדבת ידך, ותנצל מצוקה וצרה, ואמרי' במס' שבת (דף קמט:): כל שחבירו נענש על ידו, אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה.

אפשר דבשליח בשכר אינו צריך כפרה

[יד] וכן מציין הרד"ל לשו"ת צמח צדק (סי' ו') שכתב לדון בעובדא באחד ששלח לחבירו ממקום למקום בשליחות, וקבע לו שכירות, ונתן לו מיד מקצת הדמים, והלך השליח לדרכו, ועבר על הקורות שהיו מונחים מעל המים ששם רגילים לילך הולכי רגל, והוחלק שם על הקורות, ונפל למים, ונטבע ומת, ונשאו ונתנו לפני התלמידים אם צריך המשלח כפרה, כיון שבשליחותו נטבע.

וכתב, וזה אשר הגדתי להם, דבר זה כבר היה לעולמים ונשאל על זה מהר"י ווייל וכו' ופסק שצריך כפרה וכו' וכן מצאתי נמי בספר באר שבע שכתב על מאמר זה בפרק חלק וז"ל, מכאן פסקתי על מעשה שהיה יהודי אחד ששלח את חבירו בשליחות בשכירות חוץ לעיר, ובלכתו נהרג השליח, שראוי ונכון הוא שהמשלח יקבל עליו תשובה מאחר שעל ידו נהרג וכו', ומהרש"ל בתשובותיו סי' צ"ו, ומהר"ם לובלין בתשובותיו סי' מ"ד הביאו תשובת מהר"י הנ"ל.

ועל פי זה הייתי נמנע מלשלוח שליח יהודי בשעת חירום, וכן מחיתי על ידי אחרים, אלא שלא בידי היה למחות, ועשו כן פעמים הרבה בעל כרחי שלא מדעתי.

אמנם יש לי גמגום על פסק זה, ולולי כי אין משיבין את האריות אחר מותם, היה נראה לי לומר דכשהוא שליח בשכר, אין המשלח צריך כפרה כלל, דכיון דהכתוב אומר לא תעשוק שכיר וגו', ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש כי עני הוא, ואליו הוא נושא את נפשו, ופי' רש"י אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות, עלה בכבש ונתלה באילן וכו', משמע דדבר מצוי הוא ושכיח הוא שפועל מת מחמת מלאכתו, ומתחלה כשנשכר למלאכה אסיק אדעתיה לשמאי פול וימות, ולכך הזהירה תורה לתת שכר שכיר בזמנו, כיון שהוא נושא את נפשו על השכר, וא"כ למה יתחייב הבעל בית השוכר את הפועל, ואילו היה הוא הגורם, ראוי לכל ישראל שלא לשכור פועל ישראל, כיון דמצוי הוא שיגרום מיתה לחבירו.

ובפרק א' דאבות (משנה ה') ויהיו עניים בני ביתך, ופי' הר"מ והר"ב שצריך שיהיו שמשים בביתו עניים ולא עבדים, והאיך ילמדו חכמינו ז"ל מוסר לאדם במה שיהיה לו לתקלה ח"ו, דליכא למימר דלא מיירי אלא במלאכות שעושים בבית שאין בה סכנת נפש, דהא לאפוקי מעבדים קאתי שלא יהיו שמשו עבדים אלא עניים, משמע דדומיא דעבדים קאמר, מה עבדים עושים כל מלאכה אפי' לעלות בכבש ולתלות באילן, דומיא דהכי אמר שיהא שמשו עניים, אלא ודאי כיון שהפועל יודע שיש לו סכנה בדבר, ואפי' הכי הוא נשכר, תו אין השוכר הפועל מקרי גורם כלל וכו'.

ומסיק, כן נראה לענ"ד להלכה, אבל למעשה אחרי שהקדושים אשר בארץ המה מהר"י בתשובותיו סי' קכ"ה ואחריו נגררו המרש"ל ומהר"ם לובלין שהביאו דבריו, וגם המחבר באר שבע כולם כתבו שצריך כפרה קצת, אין אני כדאי לחלוק עליהם, וצריך כפרה כמו שכתבו המה שיתענה מ' יום וכו'.

אם שכח הזיקא גם בשליח בשכר צריך כפרה

טו] והחיד"א בספרו רוח חיים (דרוש י"ב) כתב להאריך בכל זה, וכתב דגם הצמח צדק שרצה לחלק בין שליח בשכר או בחנם, מודה דאם שכיח הזיקא גם בשכר חייב המשלח עיי"ש.

טז] ובשו"ת נודע ביהודה (או"ח סי' ל"ד) כתב, על דבר שאלתו על הסיבה ומקרה שקרה לו ששיש אחד בקש ממנו שיתן לו סחורות ללכת אל מקום קרוב, ואשתו מחתה ביד הזקן, כי הוא תש כח זקן, והדרך הוא משובש בגייסות, והוא הפציר וביקש מאוד שיתנו לו הסחורה, ועל פי הפצרות הזקן נתן לו הסחורה, והלך ונהרג בדרך, ובא לשאול אם צריך תשובה וכפרה.

וכתב, הנה מקור דין זה הוא מהר"י ווייל, והצמח צדק השיג עליו בהולך בשכר, ואעפ"כ לא מלאו לבו של בעל צמח צדק לחלוק על הראשונים, ומסיק להתענות ארבעים יום, ואני אומר שבנדון דידן שהוא לא התחיל עם השליח לשלחו, רק השליח התחיל לבקש לשלוח אותו בשליחות הזה כדי להשתכר, אין שום הוה אמינא שצריך כפרה, ומעשים בכל יום שאדם לוקח סחורה בהקפה מחבירו, או בתורת אויף גזעצט, והולך לירידים, הכי נימא שאחריות גוף הקונה על המוכר, שאם ח"ו יארע לו מקרה בנפשו יהיה המוכר צריך כפרה, הא ודאי ליתא.

ואע"פ כן אביא ראייה ברורה לדבר, שהרי עיקר יסודו של מהר"י ווייל על אגדת חלק שאמר הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך, על ידך נהרג נוב עיר הכהנים, ועל ידך נהרג דואג, ועל ידך נהרג שאול ושלשת בניו, והנה יש לדקדק למה לא חשיב על ידך נהרג אבנר, שהרי גם אבנר בסיבתו נהרג, שבא אליו לחברון לכרות ברית להעמיד לו מלכות ישראל, ושם נהרג, וגם דוד הסכים וכתב אליו שיבוא, רק שהתנה שיביא אותו מיכל אשתו בבואו, אלא ודאי כיון שדוד לא התחיל אם אבנר שיבוא לכרות ברית, רק אבנר היה המתחיל ששלח אל דוד כרתה בריתך אתי והנה ידי עמך להסב אליך את כל ישראל, ודוד הסכים והשיב טוב וגו', והיתה כוונת אבר גם לטובת עצמו להנקם מאיש בושט על דבר הפלגש כנאמר שם במקרא, ולכן אין אחריות הריגתו על דבר, וזה ממש דומיא דנדון דידן שהשליח התחיל עמו, והיה לטובת השליח, ולכן אין צריך כפרה, רק הואיל וכתב שהרב בקהלתו הורה שצריך כפרה, לכן לא אבטל דבריו לגמרי, ויתענה שלשה ימים בה"ב, ואם רצונו ליתן איזה מתנה ליתומי הנהרג דבר טוב יעשה.

דין באשה שמתה התינוק במטתה

זי] ובשו"ת חת"ס (קובץ תשובות סי' י"ח) כתב, שאלת הג"ר אליעזר ליפמאן ניזאטץ ז"ל, אבד"ק סערדאהעלי, אשה בלילה כשהלכה לישן נטלה הילד אצלה במטתה, ובחצי הלילה מצאה אותו מת.

הנה הדבר מבואר **במג"א** סוף הלכות ר"ה (סי' תר"ג) אשה שמצאה ילד מת אצלה וכו', ומקורו הוא מהר"ם מרוטנבורג, הובא בספר משאת בנימין (סי' כ"ו), ובספר צמח צדק הובא בשם מהר"י, שצריכה כפרה דהוי שוגג קרוב למזי ואדם מועד לעולם בין ער בין וכו', אם כן פשוט דצריכה תשובה.

אנוסה הוי דרק במטתה יש שמירה מן המזיקין להתינוק

אחר זה ראיתי דלא פסיקא מילתא כולי האי, דהנה לילה שלפני אותו לילה שמצאה ילד מת, היה התינוק מוטל בפני עצמו בעריסה, והאשה הלכה לשכב במטתה והיתה סומכת על בעלה כשיפסוק מלמודו ויכבה הנר, יטול את התינוק מעריסתו להשכיבו אצל אשתו לשמרו מן מזיקין ומכשפות, ובעל הלך לישן ולא נטל את התינוק מעריסתו והוא נשאר שם בעריסה עד אור הבוקר, והיתה האשה מתקוטטת עם בעלה ואומרת לית את בר נש,

מפני מה לא יראת להשכיב תינוק מן ל"א יום לבדו מפני מזיקין ומכשפות, ומטתי שהיא מסובבת בכתבים שונים ושמות קדושים אין להם שליטה לחיצונים, אם כן היא לפי דעתה וסברתה סבורה שהוא בכלל שפיכת דמים אם לא שוכב התינוק אצלה, ואני בעו"ה לא ידעתי בנגלה כל שכן בנסתרות ממני אם יש ממש באותו חשש מזיקין וחיצונים, מכל מקום יהיה איך שיהיה סבורה היא שנזהרת על כך, אם כן מאי שוגג קרוב למזיד שייך הכא, הא אנוסה היא.

ואין לומר שלא היה לה לישן פן תתהפך עליו ותמית אותו, הא תינח לילה אחת, ומה תעשה לג' לילות שאי אפשר בלא שינה (סוכה נג.), ואין לומר דהוי לה לישן ביום בשעה שאין חשש חיצונים, ומה תעשה להנוהגים איסור שינה ביום, אם כן הוי אנוסה, ואונס לא בעי כפרה.

ובעובדא דמהר"ם ומהר"ו ומשאת בנימין וצמח צדק היה התינוק גדול בן שנה או יותר, היכא דליכא חשש חיצונים וכו', ודמי למה שכתב מהרש"ל בתשובותיו (סי' צו) באחד שרץ אחר נער לענשו כדי להצילו מן הגוים שהיה מתקוטט עמהם, והנער נפל למים, והורה שלא צריך לתשובה, מפני שהיה מכיון לטובתו, ובנדון דידן נמי מכיון לטובתו היתה, ואף שלא היה טובתו, מכל מקום הוי כטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה וכו'.

גם באנוסה גמורה צריך תשובה

ואחר כך ראיתי אפי' אי הוי אנוסה גמורה, אין לה תרופה אלא תשובה, כי המג"א הנ"ל הביא בשם מהר"ו באחד ששלח שליח ונאנס ומת בדרך, שצריך השולח לעשות תשובה, אף דהוי אונס גמור, וכי נביא הוא שימות בדרך, וראייתו מדוד המלך ע"ה שאמר לו הקב"ה עון זה טמון בידך וכו'.

ואני מוסיף עוד לדעת מהר"ו אף דלא עשה הצדיק שום מעשה, נענש, מתוך שחבירו נענש על ידו, אף שלא היה שום גרמא בנזיקין, אפשר לומר מכל מקום כיון דאם לא היה בעולם, לא היה מסתעף עונש הלז, ולא נענש אלא מכחו, משום הכי נענש גם הצדיק, אם כן כיון דהצדיק נענש על ידו, גם לחבירו יש עונש משום שהצדיק נענש על ידו, וחוזר חלילה, ואין לדבר סוף.

אם יעקב צריך כפרה מהו הרבותא דיעקב לא היה רוצה לקבל תנחומין

עוד יש להביא ראי' מיעקב אבינו ששלח את יוסף לראות את שלום אחיו ואת שלום הצאן, ואמרו לו חיה רעה אכלתהו טרף טורף יוסף, אם כן נהרג יוסף בשליחותו של יעקב, ולשיטת מהר"ו צריך יעקב לכפרה, אם כן מאי רבותא דיעקב שהעיד עליו הכתוב וימאן להתנחם, עד שדרשו רבותינו ז"ל אין מקבלין תנחומין על החי, אפי' מי שאינו מובחר שבאבות נכון לדאוג תמיד על חטא שפיכת דמים וחטאתי נגדי תמיד כתיב.

אם תמר נמסרה לשריפה היה חטא ליהודה שנענש תמר על ידו

ועוד נלע"ד להביא ראי' מתמר ששלחה ליהודה למי אלה אנכי הרה, ודרשו רבותינו ז"ל (ברכות מג:) מוטב שיפול את עצמו לכבשן אש ואל ילבין פני חבירו ברבים, ולדעת מהר"ו דאם היתה נשרפה היה יהודה הגורם, מאחר דממנו נתעברה, והוא אומר הוציאווה ותשרף, וחייב יהודה עונש, אם כן במסירת נפשה לשריפה כדי שלא לבייש ליהודה גורמת ליהודה חטא דשפיכות דמים, אם כן הוי לה לומר דממנו נתעברה כדי שלא להביא אותו לחטא, ואף שהיא מביישתו, אין חכמה ואין תבונה נגד ה', ואין חולקין כבוד לרב.

מכל הנך נראה לענ"ד כמו שכתב בצמח צדק הנ"ל, דלא צריך לתשובה אם מת השליח בדרך עד כאן דברי, הרצתי כל הנ"ל לפני אדמ"ו הרב הגאון החסיד מו"ה משה אב"ד דק"ק פ"ב (החתם סופר), וזה תשובתו ולשונו.

אפשר שמת התינוק מחמת המכשפים

[יח] וזה מה שהשיב החתם סופר, ואני מוסיף בה עוד ספק ג', אם נאמין לחשש מכשפות דשכיחי התם בהאי אתרא, אולי על ידי מכת מכשפים מת, אע"ג דשכבה במטה המסובבת בקמיעות וכתבים המסוגלים לשמירה, ומכל מקום אמרו חז"ל בשבת (סא:): מזולא דהאי גברא היא דקא מקבל כתבא, משמע דאיכא גופא דלא מקבל כתבא, וגדולה מזו איתא בפרק המפלת (נדה ל:): איכא גופא דלא מקבל סמא, אפי' בטבעיות, מכל שכן בסגולות, ואם כן אפשר מת על ידי מכשפות ואיכא ספק ספיקא לכאורה⁵.

אם נכנס בכוונה להציל אע"ג דנאנס אינו נענש

גרסינן בפ"ב דמכות (ח:): יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין במלקות מ', והדבר צ"ע, כיון דלא מלקינן אלא באומד והרופא אמדוהו למ', שליח בית דין מאי הוי ל' למיעבד, ומאי צריך קרא למפטריה מגלות, ואמנם הרמב"ם פ"ה מרוצח (הלכה ו') פסק שליח בית דין שסירב בו פלוני וכו', וגם זה צריך עיון, דהרי הרמב"ם פסק בכל כיוצא בזה מכין אותו עד שתצא נפשו וכו', והיותר נכון פי' הראב"ד בהשגות פ"ה מרוצח הל' ו' הנ"ל, דמיירי בשליח בית דין שהכה יותר מדי על מה שאמדוהו, ומת תחת ידו, ע"ש, וצריך לומר שטעה במספר, ואפי' הכי פטור מגלות, מפני שנכנס ברשות לדבר מצוה, מכל שכן אשה זו שנכנסה להציל הילד מספק סכנה דמכשפים, אע"ג דמזה נמשך מכשול שישינה במטה ושכבה על הילד, דיחש לומר דפטורה, ואע"ג דאיכא למימר פטור מגלות מכל מקום עונש שמים איכא, מכל מקום כיון דאיכא ספיקא כנ"ל, דאע"ג

⁵ דעת החת"ס ומהר"ם שיק בענין קימפוטארן טעוועלעך

בספר מטה יוסף (מהגאון ר' יוסף פיש תלמיד החתם סופר, עמ' רכא) כתב, מכתב מהמר"ם שיק זצ"ל שכתב, ואשר ביקש ממני להודיע לו על דבר ששמע מפי תלמיד אחד ממני בעיר וויען, שאני אמרתי שאין לחוש על הקימפוטע טעוועלעך שהוא תימה בעיני השמעו, והנה אמת הדבר שאני לא חשתי בביתי על קימפוטע בריעפלעך, וכן שמע מסתמא אותו תלמיד ממני, אם אמנם שהנחתי לכל אדם את מנהגו בזה, וכן שמעתי בשם מרן הגאון בעל חת"ס זצ"ל, והנה לא זכיתי לשמוע הטעם מפה הקדוש, אבל נראה פשוט על פי מש"כ הפני יהושע בגיטין דו' ו' דיחש איסור לכתוב פסוקים הן מתורה והן מנביאים וכתובים, והכותב וכו' אין עושין כדיון וכו', ואם חששו כן בטלית, ק"ו יולדת ששם שכיחא כל מיני טנופת, ומטעם זה קי"ל שלא תלך לבית הכנסת, בודאי יש לחוש לזילזול, וא"כ אין ראוי לכתוב פסוקים וכו', ונהי דהמנהג שכותבין, ומהרי"ק כתב שאפי' אם יש חשש עבירה אין לבטל המנהג, מ"מ כבר השיג עליו הפרי חדש וכו', אמנם בנידון שלנו, נראה דאפי' להמתירין, דוקא בזמנם שהיה שכיח כשפים והוצרכו להגנה, וכעין חשש סכנה דמותר להגין וכו', מ"מ לדינא נראה לי שב ואל תעשה עדיף וכו'.

ובספר זכרון למשה כתב, עוד אציע לפני מה ששמעתי ממו"ח הגה"צ מו"ה יעקב יוסף גינז אבד"ק ביסערמין (תלמיד מובהק ממרן הגאון מהר"ם שיק) זל"ה, פעם אחת בהיותו יושב על שלחן חותנו הגביר בסיגעט, ביקש ממנו מרן הגאון בעל ייטב לב זצ"ל להביא לפני פנקסי השו"ת של רבו זצ"ל, והיה רוצה לעיין בדבר שאלה עגונה, ואגב עבר גם על ענינים אחרים, וכשהחזיר לו הכת"י אמר לו בזה"ל, שמע לדברי מה שאומר לך, אם אתה רוצה לחוס על כבוד רבך, אני מיעצך שב' תשובות לא יודפסו כלל, מפני שהם נגד מנהג העולם, ומי שלא הכיר את צדקתו של מהר"ם שיק יסבור שהיה איזה מחדש ויוכל ח"ו לבצבץ עליו, ואלה הן המה, מפני מה לא אמר שלום עליכם בליל שב"ק בעת באו לביתו מבית הכנסת וכו', ב' למה בעת שהרבנית היתה יולדת, לא תלאו בביתו אלו הניירות הנדפסים עם שמות (שקורין שמירה לילודת), והשיב ג"כ כי כן ראה אצל רבו (החת"ס) ואולי הוא מחמת שעל פי רוב שהיולדת שם אינו נקי, ולכן אינו מן הראוי להשתמש שם בניירות שיש עליהם שמות קדושים, ומנהג העולם הוא היפך מזה, וע"כ מוטב להשמיטם, וכן נעשה, (וע"כ נהג מו"ח הנז"ל לכסות את הטבלאות הנ"ל בשני כיסויין, וכה לתלות בכותלי הבית כדי לצאת בהם דעת רבו זצ"ל).

דמשאת בנימין סי' כ"ו החמיר בספק, מכל מקום בספק ספיקא ובשנכנס להציל לא שמענו וכו'.

וגדולה מזו כתב מהרש"ל בתשובה (סי' צו) במי שרדף אחר משרתו לענשו על שהכה גוי אחד, והיה כונתו להציל מיד גוים אחרים שלא יקחו נקמתם ממנו, ועל ידי הרדיפה נפל הנרדף באמת הפחתים ומת, דפטור הרודף כיון שכונתו היה לטובתו להצילו מנקמת הגוים, וכל שכן הכא דפטור לכאורה, מיהו המהרש"ל התם כתב עוד טעם, דהמשרת פשע בעצמו דהוה ליה לעיונא ולא ליפור לבור וכו', ואם כן יש לומר עיקר סמיכת מהרש"ל אהך סברא דהנער פשע בעצמו, אבל משום נכנס להציל אפשר יש קצת לחיובו כיון שהיה גורם.

כל שחבירו נענש על ידו היינו דוקא כשהוא מענישו או מקללו

והנה בתשובת מהר"ו החמיר מאוד מטעם כל שחבירו נענש אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, ומדוד המלך ע"ה שנענש על ידו שנהרגו נוב הכהנים על ידו, ודחה צמח צדק דדוד המלך ע"ה גרם שהיה לו לידע שיוודע לשאל ששאל מאחימלך לחם וחמת, ויפה כתב, והא דכל שחבירו נענש, היינו שמענשו ומקללו, אבל בלאו הכי לא, כדמצינו בפרק קמא דגיטין (דף ז). השכם והערב עליהם, וראיה גדולה היא, דהתם היה גניבא תלמיד חכם גדול וצדיק, רק פלגאה היה כדאיתא סוף פרק הניזקין (שם סב:) ומאי דמייתי התם בגיטין דף ז' בעוד רשע לנגדי, לא ח"ו שכינה גניבא בשם רשע, אלא מק"ו אתיא עלה, אפי' אם רשע לנגדי אשים מחסום לפי, כל שכן גברא רבא, אלא השכם והערב, ולבסוף נתנוהו לגניבא בקולר, ש"מ אין חבירו נענש על ידו, ויפה כתב צמח צדק.⁶

אם לא היה לו שום עסק עם הרוצח אין לו שום עונש

אלא דנראה לי על פי מה שכתב רש"י בשבועות (דף לט:): חלה על שניהן ששניהן נענשין בה, שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן ובא לידי חילול השם, עכ"ל, הכי נמי נראה לי כל שחבירו נענש גם הוא נענש, על שהיה לו עסק עם אנשים כאלו, ואין הכי נמי הנרצח יש לו קצת עונש על שנתיחד עם אחד העלול להיות רוצח, וזה נ"ל פי' הפסוק (דברים כג כו) ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה, הנה מבואר דיש לנערה חטא, אך לא חטא מות, וכפ' רש"י ומצאה איש בעיר, פרצה קוראת לגנב, גם היא גרמה, ומכל מקום אין לה חטא מות, והמשיל הפסוק לנרצח שיש להנרצח גם כן קצת עונש על שהתחבר עם איש בליעל, ומשום הכי קורא לו 'רעהו' שהיה מתחבר עמו בתחלה, אבל רוצח דעלמא הפוגע באדם שאין לו עסק עמו, לא ס"ד שיהיה להנרצח ג"כ קצת עונש וכו', ומשום הכי לא היה עונש ליעקב על יוסף, וכן תמר ויהודה, שהרגיש מעלתו וכו'.

אם נעשה המעשה על ידו או סמוך לו מגלגלין חוב על ידי חייב

אמנם מכל מקום מצינו דוד המלך ע"ה אע"פ שאמרו חז"ל (בראשית רבה סג ח') אדמוני עם יפה עינים ששפך דמים ברשות סנהדרין עיני העדה, מכל מקום נאמר לו אתה לא תבנה בית כי דמים הרבה שפכת, ונראה לי לזה אמר משה רבינו ע"ה תפול עליהם אימתה

⁶ ויש לציין למה שכתב החתם סופר בתורת משה (פר' קדושים) על הפסוק לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול, יש לומר כי כל המקלל חבירו ישראל, הרי הוא מקולל, כדכתיב אורריך ארוך, וכדי להציל את זה שנתקלל כדי שלא יכשל במה שאחז"ל כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, נמצא שאע"פ שהקללה לא תחול עליו אלא על המקלל, מ"מ גם הוא לא ינצל מקצת עונש, ולהנצל מזה אנו מתפללים ולמקללי נפשי תדום, כדי שאמחול מיד ולא יארע תקלה עי"ז למי שנתקלל, אך המקלל חרש שאינו שומע ולא ידע למחול, נכשל החרש בהנ"ל, נמצא זה המקלל חרש עובר על ולפני עור לא תתן מכשול.

ופחד וגו', עד יעבור וגו' תביאמו וגו' מקדש ה' וגו', פירוש, אלו זכו אותו הדור לכבוש ארץ ישראל בלי חרב, רק שעל ידי אימה פינו כמו הגרגשי, אז היו זוכים הם בעצמם לבנות בית המקדש, והיינו תפול עליהם וכו' ויפנו לפנינו בלי חרב, אז תביאמו וגו' מקדש ה' וגו', אך לא זכו לכך, וישפכו דמים הרבה ולא נבנה בית המקדש עד ת' שנים אחר כך, הרי דאפי' שופך דמים למחייבים מכל מקום יחוש לנפשו, על דרך מגלגלין זכות על ידי זכאי, והר"א עזרא כתב (דברים כא ז') דטעם דמביאין עגלה ערופה העיר הקרובה, אפי' הרוצח והנרצח שניהם ממקומות רחוקים, מכל מקום כיון שנתגלגלו סמוך לעירם, מסתמא יש שום עון בידם.

ובחידושי תורה שלי אמרתי פירוש כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו, וקשה אמאי תלי בבית חדש, והלא אשר ירשו מכנענים גם כן צריך מעקה, והיה נלע"ד דודאי כל הכנענים היה להם מעקה מחשש נפילה, אך ישראל צדיק וחסיד הבונה בית חדש יאמר לנפשו, כי עשיית מעקב הוא חסרון אמונה בה', כיון שכל מעשיו ועליותיו וירידותיו הכל עבודת ה', לא יכשל ולא ימוטו רגליו כי רגלי חסידיו ישמור, ואמר לו הקב"ה אם תבנה בית אתה בית חדש ועשית מעקה, כי אתה לא תפול, אך יפול הנופל המחוייב ליפול כפי רש"י, ויהא בך חטא, שנתגלגל חובתו שעל זה בביתך, שאם תעשה מעקה, מכל מקום זה יכשל במקום אחר, כי חייב הוא, אבל על כל פנים בביתך לא יארע מכשול.

טוב לאשה לקבל עליה תשובה

מכל זה נראה שעל כל פנים טוב לאשה שתקבל על עצמה שנה שלימה בכל שבוע יום ב' ויום ה' וערב ראש חודש שלא תאכל בשר ולא תשתה יין, אם לא בשעת וסתה ועיבורה אם צריכה לכך, ובכל יום תתודה על מכשול הלזה, ואם אפשר ויכולת ביד הבעל לזון עני א' בימים הנ"ל, שהיה ראוי שתתענה היא, מה טוב, ומה' הטוב יכפר בעדו ולא יאונה כל און וכו'.

ת"ח צריך לנקום ולנטור דאם לא כן יקבל אחר את עבירות שלו ונענש על ידו

[יט] **ובבית שמואל אחרון** פר' ויחי כתב, באופן אחר אמרתי לפרש הגמ' כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם, דהנה איתא בגמ' כל המעביר על מידותיו מעבירין ממנו כל פשעיו, והטעם כמ"ש חובת הלבבות וספר חסידים, אם אדם דיבר לשון הרע על חברו, נוטל עבירות של חברו וחבירו נוטל ממנו המצות, ואיתא בגמ' (שבת קמט:): כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו לפנינו ממחיצתו של הקב"ה, ואיתא בגמ' מס' ברכות (יט.) כל ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום, שמא עשה תשובה, נמצא דתלמיד חכם אינו נוקם ונוטל כנחש ועובר על מידותיו, העבירות אשר עשה נוטל חברו ונענש חברו על ידו, ואילו היו עבירות נשארין בידו היה חוזר בתשובה, וכעת דחבירו נוטל עבירות שלו ואין עושה תשובה, נענש על ידו מחמת שהוא עשה עבירה, ואין נכנס לפנינו ממחיצתו של הקב"ה לפי שחבירו נענש על ידו, לפיכך צריך לנקוט ולנטור כנחש, כדי שלא יטול מי שביזה אותו העבירות שלו ונענש חברו על ידו.

ועל פי זה יתישב המקרא ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה, ועי' באלשיך ז"ל מה שדקדק בזה, ואמרתי אני לפרש דהבאתי לעיל הגמ' כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו לפנינו ממחיצתו של הקב"ה.

יעקב היה סבור שנענש כיון שנענש חברו על ידו

ואמרתי מה שנחלקו תשובת מהר"ו ז"ל עם תשובת צמח צדק בענין מי ששכר שליח ונהרג בדרך צריך לקבל תשובה וכו', והצמח צדק חולק עליו וכו', ולי נראה להוכיח כדברי

מהרי"ו ז"ל, מהא דפ"י רש"י ז"ל בפרשת ויגש והוא מדברי המדרש על הא דאמר יעקב אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך, סבור הייתי למות שתי מיתות שנסתלק ממני שכינה ויתבע ממני על מיתתך עכ"ל, ומזה מוכח דהא יעקב לא היה יודע שמת יוסף ואע"פ כן אמר שיתבע ממני מיתתך, וזה פירוש אמותה הפעם סבור הייתי למות שתי מיתות דהיינו מיתת הגוף עולם הזה ומיתת הנפש בעולם הבא, דכל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו לפניו ממחיצתו של הקב"ה, ולא יהיה לו עולם הבא והוא מיתת הנשמה, עכשיו שהוא חי, לא ימות רק מיתת הגוף ולא מיתת הנשמה.

אך יש לדקדק מה שפ"י רש"י ז"ל שנסתלק ממני שכינה, הוא מיותר, דלא היה לו לפרש רק שיתבע ממנו מיתתו, ונראה לי לפרש, וקודם זה אפרש דברי רש"י ז"ל בפרשת ויגש (מה כז) ותחי רוח יעקב אביהם, מלמד שנסתלק ממנו רוח הקודש, וכעת חזרה שכינה, וקשה מאי חטא יעקב שיסתלק ממנו שכינה, ואי משום דאין שכינה שורה מתוך עצבות, קשה דהא צדיקים כל צורכי העולם הזה אין נחשבים נגד עבודת הבורא יתברך שמו, ואם כן מדוע עצב יעקב בשביל יוסף ולגרום שיפרוש ממנו שכינה.

שליחות יוסף היה בשכר כיון שבזמן הזה פטור מן המצוה

אך דנראה לי לתרץ, דהנה יעקב אמר אמותה הפעם, דסובר היה שלא יהיה לו עולם הבא מחמת דיוסף נענש על ידו, וכל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו לפניו ממחיצתו של הקב"ה, ולא יהיה לו עולם הבא, ובזה יש להוכיח אף דאם שכר שליח חייב לקבל תשובה, מהא דאמר יעקב אמותה הפעם סבור הייתי שיתבעני מיתתך, ואף דיעקב שלח ליוסף בלא שכר, הא נחלקו רבה ורב יוסף בשומר אבידה (ב"מ כט.), רבה סובר דהוי שומר חנם, ורב יוסף סובר דהוי שומר שכר, דכיון דעוסק במצוה פטור מן המצוה ומרוויח פרוטה דרב יוסף, ורש"י ז"ל פירש ויאמר יוסף הנני, מזדרז במצות אביו לקיים מצות כבוד אב, ואם כן לרב יוסף הוי כמו לקח שכר, ואם כן אמאי חייב יעקב במיתת יוסף, הלא שכר ליוסף דהא עשה מצות כבוד, וכן פסק בבית יוסף (חושן משפט סי' רסז סעי' טז) דשומר אבידה הוי שומר שכר, ואף לפי מורי זקני רמ"א ז"ל דפסק דשומר אבידה הוי שומר חנם, מ"מ מדברי רב יוסף מוכח מדאמר יעקב סבור הייתי שיתבע מיתתך ממני, מוכח דאף בשליח בשכר נענש, אם כן רבה נמי סובר הכי, דמהיכי תיתי לעשות פלוגתא חדשה.

אם היתה השראת שכינה אצל יעקב היה יודע שיוסף חי, דאל"כ הרי אין השראת שכינה כיון שנענש חבירו על ידו ואין מכניסין למחיצתו של הקב"ה

ובזה יש ליישב הא דפירש מיעקב שכינה בשעה שנאבד יוסף ממנו, דהנה רש"י ז"ל פירש על מה שאמר יעקב כתונת בני חיה רעה אכלתהו, ולמה לא גילה לו הקב"ה, שנידו וקללו ושתפו שכינה עמהם שלא יגלו ליעקב שיוסף חי עכ"ל, והנה על פי מה שאמרו חז"ל כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו לפניו ממחיצתו של הקב"ה, ואם אמרו לאחר מותו אחר התפשטות הגוף מהנשמה אין מכניסין הנשמה לפניו ממחיצתו של הקב"ה, כל שכן בעודו בחיים הגוף עם הנשמה אין יכול לזכות להשראת שכינה, ואם כן אם היה השראת שכינה ליעקב, היה יודע דיוסף חי, דאי יוסף מת אם כן יוסף נענש על ידו ואין מכניסין אותו לפניו ממחיצתו של הקב"ה, ואם כן האריך זוכה להשראת שכינה, ואם כן אם השכינה היה שורה אצל יעקב היה יודע דיוסף חי, והיה מגלה לו השכינה, והשבטים נידו בצירוף שכינה שלא יגלו ליעקב, לכך פירש ממנו שכינה.

וזה כוונת רש"י ז"ל שפירש אמותה הפעם שנסתלק ממנו שכינה, והבין דמחמת דיוסף נענש על ידו ואין מכניסין אותו לפניו ממחיצתו של הקב"ה לכן פירש ממנו שכינה, וסובר היה שגם לאחר מותו יהיה נענש שלא יכניסו אותו לפניו ממחיצתו של הקב"ה, וזה

פירוש ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, דהנה עיקר התכלית של חיים כמ"ש הזוהר הק' בפסוק ושכבתי עם אבותי, דכל יום ויום שאדם חי, צריך לחשוב לאחר מותו מאי תיקן בכל יום.

והנה יעקב אחר שנאבד יוסף מאתו, היה בדעתו שמת, ואם כן נענש יוסף על ידי יעקב, ואין מכניסין אותו לפניו ממחיצתו של הקבה, ואם כן למה לו החיים שחי, כיון שלא יהיה לו עולם הבא, וכל מה שתיקן בחיותו לא יהיה לו עולם הבא, לכך כתוב ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, דבמצרים ידע שיוסף לא נענש על ידו, וא"כ יהיה לו עולם הבא על כל יום שחי מה שתיקן בכל יום, ואם כן החיים היו חיים, ויהי כל ימי שני חיי יעקב קמ"ו שנים, דאז שנודע לו שיוסף לא נענש על ידו, אם כן כל ימי חייו היו חיים, דיהיה לו עולם הבא על כל שני חייו על כל יום שתיקן.

כשמצא את יוסף היה יעקב צריך לברך ברוך שפטרנו ולעשות סעודה כמו בבר מצוה

[כ] **ובעצי חיים** פר' ויגש כתב, ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי וגו' ופי' רש"י רב לי עוד שמחה וחדוה, ויש להבין מנ"ל דרב משמע מענין שמחה.

ונראה על פי דברי הרמ"א באו"ח סי' רכ"ה מי שנעשה בנו בר מצוה יברך בא"י אמ"ה שפטרנו מענשו של זה, וכתב במג"א (סק"ה) פי' דעד עכשיו נענש האב כשחטא הבן בשביל שלא חנכו ע"ש, ובזה יש לפרש הכתוב ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם וגו' ופי' רש"י סבור הייתי למות שתי מיתות בעולם הזה ובעולם הבא, עכשיו שעודך חי לא אמות וכו', על פי דברי המדרש בפ' וישב ויאמר לו הנני א"ר חמא הדברים הללו היה יעקב אבינו מזכר ומעיו מתחתכין, יודע הייתי שאחייך שונאים וכו', וא"כ יש לומר דיעקב אבינו היה ירא לנפשו שהוא היה הגורם שנאבד יוסף על ששלחו ממנו לאחיו וכו', וכשנתבשר יעקב שיוסף חי וכי הוא מושל במצרים, מ"מ היה לבו עליו דוי אפשר לצד היותו בין האומות ונתון בתוך הקליפות ובפרט טומאת מצרים, אפשר שאינו עומד בצדקו עוד, וא"כ יעקב היה הגורם על ששלחו למקום סכנה, וא"כ מגיע העונש ליעקב, אבל אחר ראותו כי עודך חי, פי' צדיק כשקדם, ולא נשתנה זיו הוד פניו, א"כ אין מגיע לו עונש בשביל שהיה הגורם לחטא, דהא לא חטא יוסף.

וא"כ יש לו ליעקב ג"כ לברך ברכת שפטרנו מענשו של זה, דהא אין מגיע לו עונש, וזש"ה ויאמר ישראל אל יוסף, ר"ל בשביל יוסף שלא חטא, אמותה הפעם ולא שתי מיתות, כיון שאין מגיע לו עונש על שלא חנכו, או שהיה הוא הגורם, דהא לא חטא יוסף אע"ג שהיה במצרים.

והנה במג"א שם (סק"ד) מביא שמצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כיום שנכנס לחופה עיי"ש, ומבואר דיש שמחה על שנפטר מעונש שחטא הבן על שלא חנכו את בנו, ולהנ"ל דגם יעקב היה ירא מזה שיש לו עונש אם היה חטא יוסף מצרים, וזש"ה כ שאמר יעקב רב עוד יוסף בני, וכפי' רש"י רב לי עוד שמחה וחדוה שיוסף בני חי, היינו שהוא צדיק ולא חייב עונש על שחטא יוסף, וזהו לו לשמחה וחדוה, וא"כ צריך לעשות סעודה כיום חופתו, וה"נ היה ליעקב שמחה וחדוה על שראה שאין לו עונש בשביל חטא יוסף בסיבתו, ולא היה גורם יעקב ליוסף, ולכן יש לו שמחה וחדוה.

יעקב לא היה חושש כלל בבניו שהרגו אותו

[כא] **אכן ביפה תואר** על דברי המדרש רבה הנ"ל כתב באופן אחר, וז"ל לפרש דברי המדרש אמר רבי חמא בר חנינא הדברים הללו היה יעקב אבינו מזכר ומעיו מתחתכין, יודע הייתי שאחייך שונאים אותך והיית אומר לי הנני, וכתב ביפה תואר, יש גורסים יודע

הייתי, (שהיה לו גי' במדרש יודע אני), ויש ליישב הגירסא דהכי קאמר, אחר שאני הייתי יודע השנאה, היה לך התנצלות לומר איך אלך, שאתה יודע שנאתם אותי, ומ"מ אין צערו על שיצתה מכשלה הזאת מתחת ידו, שעם שהייתה לו שנאה לאחיו עמו הלך אליהם, דא"כ עיקר צערו היה ראוי להיות עליו, ולימא הכי, יודע אני שאחייך שונאים אותך והייתי שולחך אצלם, ועוד שלפי זה היה בדעת יעקב שאחיו פגעו בו, ואין כן נראה מהכתובים, אלא שחשב שחיה רעה אכלתהו, אבל צערו היה איך אבד בן כשר כזה, שאע"פ שאחיו שונאים אותו, והיה לו לירא מהם ולפחות היה בורח מלהראות בפניהם, מ"מ לא נמנע מהלוך אליהם מפני כבוד אביו, אבל אביו לא חש לזה, דלא מחזקי לרשיעי בעיניה שיזיקו את יוסף.

יעקב אמר ליוסף שהוא לא ידע כלל שהם היו שונאים אותו, והו"ל להודיע ליעקב

כב ובספר חוט של חסד כתב לפרש בדברי המדרש, ויש מגיחים במקום יודע אני יודע היית וכו', ונראה דטעות הוא בידם, משום שהלשון בתמיה, והכונה וכי יודע הייתי שאחייך שונאים אותך? ולכך אמרתי לי הנני, וסכנת בעצמך כדי שלא לעבור על דברי, בראות שאף שידעתי שהיו שונאים אותך ועם כל זה שלחתיך, והלא לא ידעתי שאחייך היו שונאים אותך ולכך שלחתיך, ואם כן היה לך להגיד לי שאחייך שונאים אותך, ולא הייתי שלחתיך, וכראות ששלחתיך היה לך להבין שלא הייתי יודע שאחייך שונאים אותך, ולמה לא הגדתה לי אחי שונאים אותי ולא הייתי שולחך, עוד אפשר לומר, דכוונת הענין יודע אני עתה שאירע זה שאחייך שונאים אותך, אמנם אתה שידעת הענין מקודם אמרת לי הנני, היה לך לומר אחי שונאים אותי.

יעקב אמר ליוסף כיון שהוא ממילא ידע שהם שונאים אותו, היו לו לומר שאינו רוצה לילך ואין זה לשון הרע

עוד יתכן לפרש בהפך, אמר יודע אני שאחייך שונאים אותך וכו', כלומר אי אמרת בשלמא אם לא הייתי יודע שאחייך שונאים אותך, ניחא שאמרת לי הנני כדי שלא לדבר לשון הרע על אחייך שהיו שונאים אותך, אמנם מאחר שגם אני יודע שאחייך שונאים אותך, היה לך לומר איני רוצה לילך בעבור שאחי שונאים אותי, ומשום לשון הרע ליכא משום שגם אני יודע שאחייך שונאים אותך, ואין להקשות הקושיא שהקשינו שאם הוא היה יודע שאחיו היו שונאים אותו אמנם יוסף לא היה יודע, משום דאי אפשר אם יוסף לא היה יודע בראותו של היו משמחים מטובו, ואדרבא היו מהבלים חלומותיו כמו שאמרו המלוך תמלוך וכו'.

כשאמר יוסף הננו סבר יעקב שאין לאחים שנאה עליו

כג ועי' עוד במלבי"ם מה שכתב דכשאמר יוסף הנני, על ידי זה חשב יעקב שיוסף יודע שאין להאחים שנאה עליו.

יעקב סבר כיון שהלכו לשכם יזכר להם אברהם ויהיה להם אהבה

כד ובש"ך על התורה כתב, יש לשאול, מאחר שיעקב היה יודע שאחיו שונאים אותו, כמו שאמרו במדרש כשהיה יעקב אבינו זוכר הדברים וכו', אם כן למה שלחו, אע"פ שהכל הוא מאתו יתברך כמו שאמרו במדרש וישלחוהו מעמק חברון, וכי חברון מעמק היא ולא בהר היא, אלא להשלים עצה עמוקה שנתן הקב"ה בינו ובין חבר נאה שקבור שם וכו', ועם כל זה יעקב מה ראה.

אלא כשראה שהלכו לשכם, אמר מעתה הם זוכרים אברהם זקנם שבא לשכם שנאמר ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם שנטה שכם לסבול עול התורה ועול המצוות, והם גם

כן יטו שכם כי שם המקום יזכירם, וזהו אומרם הלא אחיך רועים בשכם שם המקום יזכירם, ולא ישכחו האחוה, ולזה אמר אחיך וגו', ויבוא שכמה הוא גם כן נטה שכמו לקבל עולם ולנהוג בהם כבוד שם גדולים ממנו, ולזה אמר את אחי אנכי מבקש גם נטה שכמו לקבל עולו של אביו ושלא לעבור על דיבורו וכו', ולזה ויאמר לו הנני, ויבוא שכמה, ואמר שאחיו גם כן לא יעברו על שס"ה מצוות.